

ként adja tovább az adóhivatalnak. Egy jó barátom, aki kutatóorvos, egyszer a születésnapom alkalmából nyomtatékosan tudatosítani akarta bennem ezt a számoktól, mérlegtől és statisztikától tartott távolságot. A következőt kívánta: „Csak igyekezz, érdélj meg száz évet, mert a statisztika szerint afölött már alig hálnak meg emberek.”

A tudás érték. Ezt az értéket – eszmeileg és anyagilag – az egyetemünkön éljük meg. Tudósokként ebben a tanult köztársaságban működünk, megtapasztaljuk a találkozást és a cserét, szellemileg gazdagodunk, és érezzük, hogy az egyetemhez tartozunk. Ez az egyetem a szabadságeszme erejét tükrözi. Már 625 évet ért meg. Államok és rendek dőltek meg, cégek és egyesületek tűntek el. Egyetemünk még ma is a szabad és élő szellem intézményeként működik, és a tudás, kutatás és oktatás eme szabadságában nagy

jövő előtt áll. Az egyetem azokból emberekből áll, akik itt tevékenykednek. Ezért hálával tartozunk nekik. Ugyanakkor a képviselői struktúráiban gondolkodunk. A mi képviselőnk Ön, tisztelt, kedves Eitel úr, ezért Önnek mondok szívből jövő és személyes köszönetet is a 625 évünkben megélt mai napért.

Fordította: Mezey Barna

Jegyzet

¹ Paul Kirchhofnak, a Heidelbergi Egyetem Jogi Kara tanszékvezető professzorának ünnepi beszéde a heidelbergi Ruprecht-Karls Egyetem jubileumi évének megnyitóján, 2010. november 23-án hangzott el.

KÖNYVEKRŐL

Monográfia a 19. századi magyar büntetőjogi kodifikációról – Balogh Elemér könyvéről

Balogh, Elemér: Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert
LIT Verlag, Münster, 2010. 328 p.
ISBN 978-364-3900579

Balogh Elemér, a kiváló jogtörténész, egyetemi tanár, alkotmánybíró kutatási területe és publikációs tevékenysége rendkívül szerteágazó. Tudományos érdeklődése egyaránt kiterjed az alkotmány- és a büntetőjog-történetre, ezen túl foglalkozik a szerzői jog magyarországi kialakulásával és fejlődéstörténetével, de Bónis György egyházi bíraskodásra vonatkozó iratgyűjteményének rendezését és kiadását is neki köszönhetjük. Magyar és német nyelven egyaránt magas színvonalon publikál, műveinek túlnyomó része a büntetőjog történetéről szól. Ez nem lehet véletlen, hiszen tudományos indíttatását a híres Kroeschell-iskolában szerezte.

A szerző érdeklődése a doktori disszertáció megírását (1992) követően a tágabb értelemben vett reformkor (1790–1848) felé fordult. A 19. századi magyar büntetőjogi kodifikációról szóló német nyelvű könyve kitartó munkájának gyümölcseként 2010-ben jelent meg a Prof. Dr. Thomas Vormbaum által kiadott *Rechtsgeschichte und Rechtsgeschehen* sorozat 12. köteteként.

A mű három részből tevődik össze. Az első rész a bizottságok kodifikációs tevékenységével és az ennek eredményeként előállt büntetőtörvény-tervezetekkel foglalkozik. A fejezet elején megtudhatjuk, hogyan alakult a középkorban a törvényhozás, milyen volt a jogforrások szerepe, és mikor került sor az első magyar majdnem teljes büntetőjogi törvénykönyv-tervezet megtárgyalására. Ezt a javaslatot 1712–1715 között vitatta meg az Országgyűlés, amelynek szerzője Bencsik Mihály volt, neki köszönhető, hogy a büntetőjogi bizottság egy sikeres törvényjavaslat-tal tudott előállni, azért is, mert remek kísérlet volt a korabeli magyar büntetőjogi gyakorlat egységesítésére.

A következő jelentős lépés az 1791:67 tc., amellyel kilenc tárgyban állítottak fel bizottságokat. A 21 tagból álló jogügyi bizottságot, amelynek elnöke Zichy Mihály volt, többek között egy büntető törvénykönyv elkészítésével bízták meg. A *deputatio juridica* javaslata teljes egészében a felvilágosodás szellemét tükrözte, és alapjában véve eltekintett a rendi különbségektől. A tervezetben nem szerepelt még a hagyományos értelemben vett általános rész, hanem 23 pontban rögzítették az alapelveket, köztük a *nullum crimen sine lege* elvet.

Az 1825–1827-es Országgyűlésen szintén bizottságok felállításáról döntöttek, s megbízták a törvényhozó bizottságot, hogy az előző bizottság javaslatát nézzék át és aktualizálják úgy, hogy lehetőség szerint modern tartalommal fogadják el. A büntetőjogi albizottság 1830 végére befejezte a munkát. A javaslatot 1830. január 14-én elfogadták. A következő Országgyűlést 1832-ben hívták össze. A tervezetet addig írásos formájában is megismerhették, az 1832–1836. évi Országgyűlésen mégsem lett belőle törvény. A munka érdekessége, hogy hozzátartoztak: milyen jogai és kötelezettségei vannak az orvosnak, sebésznek az eljárás során. Ez a precízen, gondosan kidolgozott dokumentum Lenhossék József nevéhez köthető. Tehát amíg az első bizottság munkája egy meglehetősen eredeti alkotás volt, addig a második bizottság csupán modernizálta, mégis önálló munkaként értékelhető. Balogh

Elemér részletesen ismerteti mindkét javaslat bizottsági munkájának állomásait.

Ezután az 1843. év kiemelkedő munkájával, a Deák-féle tervezettel foglalkozik, amelynek első lépése az 1840:5. tc., amely rendelkezett egy országos választmány felállításáról, azért, hogy egy modern és minden szempontból új alapokra helyezett büntető törvénykönyvet dolgozzon ki. Végül három javaslat készült: az anyagi jogról, az eljárásjogról és végrehajtás reformjáról. A tervezetből ezúttal sem lett törvény, mivel az első két részt az alsótábla nem fogadta el, s bár a harmadik részt mindkét táblán jóváhagyták, az uralkodó értelmetlennek tartotta a másik két rész nélkül. Átfogó képet kapunk a tervezet felépítéséről és rendelkezéseiről is. A szerző bemutatja az általános és különös rész rendelkezéseit, és kiemeli, hogy ez az anyagi jogi javaslat egy önálló általános részt tartalmazott, továbbá, hogy az egész kódextervezet rendelkezett azokkal a kritériumokkal, amelyeket egy mai büntetőtörvénykönyvtől elvárunk. Persze ez annak is köszönhető, hogy olyan szakemberek, jogászok, politikusok készítették elő, mint Deák Ferenc, Szemere Bertalan, Eötvös József, Szalay László és Pulszky Ferenc. A javaslat különlegessége, hogy ugyanebben az évben német nyelven Lipcsében is megjelent, amelyről C. J. A. Mittermaier (1787–1867) is elismerően nyilatkozott. A tervezet általános része kimondta a *nullum crimen sine lege* elvet, legmerészebb pontja mégis a büntetési nemekre vonatkozó rendelkezése volt. A bűncselekmények felosztásában a dichotóm rendszert követte, és külön fejezetben mutatta be a szándékosságot és gondatlanságot, illetve annak különböző fajtáit, ismerteti a felbujtó fogalmát és a jogos védelem eseteit. A záró fejezetben foglalkozik az elévülés és a kegyelem intézményével.

A könyv második része az anyagi büntetőjog hagyományos dogmatikájával foglalkozik. A fejezet elején a bizottságok munkáját taglalja, mert ez volt az a színtér, ahol az ellentétes koncepciók, politikai nézetek megütköztek egymással. Habár a kidolgozott javaslatokból nem lett törvény, nem lebecsülendő a bizottságok tevékenysége, hiszen büntetőjogi kódex hiányában a bíróság gyakran vette elő a tervezeteket és hivatkozott rájuk; mint jogforrást tartották számon. A javaslatok között is versengés indult a primátusért, s a szakirodalomban is heves vita bontakozott ki. Hajdu Lajos szerint az 1795-ös az első igazán modern büntetőtörvény-javaslat, míg Bónis György véleménye szerint az 1712-es, mert már ez is rendelkezett a törvénykönyvhöz szükséges minden korabeli kritériummal. A szerző nem dönt az első helyért vívott küzdelemben, de rögzíti azt, hogy az 1712-es tervezet előtt nem találkozunk olyan kísérlettel, amelynek célja lenne, hogy a magyar büntetőjog életében rendet teremtsen. Mindkét tervezetet

részletesen tárgyalja, mind szerkezeti, mint dogmatikai szempontból, mind jelentőségét tekintve. Az 1712. évi javaslat a korszak dogmatikai felfogását tükrözi, mivel első helyen áll az eljárásjog, s csak ezt követően az anyagi jog. Szembetűnő megoldás Werbőczy *Tripartitum*ához képest, hogy a bűncselekményeket nem a büntetésük, hanem a deliktumok szerint csoportosítja.

Az eljárásjogi részben tárgyalja a javaslat az idézést, a letartóztatást, a levelesítést, és bővebben szól a bizonyításról. Az utóbbiról szóló bekezdések alapvető jogintézménye a kínzás volt. Bizonyítási eszköznek ismerte el a tanúvallomást és a vádlott beismerő vallomását. Egyedülálló szabály volt, hogy a szabadlábra helyezést óvadék ellenében megtiltották. Erre azért volt szükség, mert óvadék ellenében gyakran a legnagyobb gonosztevőket is szabadon engedték, s ezzel tulajdonképpen a szökésre hatalmazták fel. Kiemelendő, hogy az ítélet végrehajtásáról is rendelkeztek; eszerint csak akkor lehetett foganatosítani, ha a sértett az elkövetővel megegyezett. A sértettel való megegyezés oda is vezethetett, hogy az elkövető csekélyebb büntetésben részesült (*poena arbitraria*).

A tervezet jogorvoslati rendszere is figyelemre méltó, amelyben a fellebbezést és a perújrafelvételt tárgyalja.

Az anyagi jogi részben a mai modern dogmatika szerint vált el az általános és a különös rész. Egy bűncselekmény-fogalmat hiába is keresnénk, „csak” a rendes büntetésekről, illetve az előkészületi cselekményekről és az elkövetőkről rendelkezik. A különös rész az egyes bűncselekményeket szabályozta, melyek közül a legprecízebben kidolgozott rész az emberölés szabályozása volt. Több esetét is megkülönböztette, és itt is szerepet kap a jóvátétel lehetősége, ami a *Tripartitum*ban lefektetett régi magyar büntetőjogi gyakorlatra utal. A vagyoni megegyezést a sértett és tettes között széles körben alkalmazták a 18. századig. A rendelkezések között szól a gyermek kitételéről és a magzatelhajtásról is. Ez utóbbi szerint a magzatot elhajtó személyt (aki nemcsak az anya lehetett), ha a magzat még élt, fővesztéssel sújtották, ha a magzat már meghalt, bíró általi büntetésben részesült. A tényállásban szorosan összeolvadt a szűkebb értelemben vett magzatelhajtás és a gyermek megölésének bűncselekménye. A javaslatban egyaránt találkozunk a *Constitutio Criminalis Carolina*-ból, illetve nagy részében a *Praxis Criminalis*-ből átvett rendelkezésekkel – ezért hívják a tervezetet a magyar *Praxis Criminalis*-nak –, de a magyar jogban egyedülálló módon szabályozta az előkészületet és a nem törvényben előírt, a bíró szabad belátásától függő büntetést.

A következő, 1795-ös tervezet általános részében már 23 alapelvet fektetett le, köztük a *nullum crimen sine lege* elvet. Emellett foglalkozott a beszámítási képesség kérdésével, a visszaesséssel, a szándékosság és gondatlanság

problematikájával, a kísérlettel, a társtetessel és a büntetés céljával. A büntetés kiszabásánál a javaslat szerint figyelemmel kellett lenni arra, hogy az okozott kárt a magán-személyeknek és a társadalomnak hogyan lehet jóvátenni. A büntetési nemeket illetően a halálbüntetést megtartotta, de annak minősített formáit általában tiltotta. A szabadságvesztésnek is ismerte enyhébb és súlyosabb fokozatait.

Az eljárásjogi részben rendelkezett a kényszerintézkedésekről, foglalkozott a letartóztatott személlyel. Részletesen tárgyalta a bizonyítást, a bizonyítási módokat. A tervezet szerint a legjobb bizonyítási eszköz a beismerő vallomás, persze ezt nem lehetett bármi áron megszerezni, így a kínvallatás alkalmazását kifejezetten tiltotta. Ez részben ideológiai, humánus alapokon nyugodott.

Az anyagi jogi rendelkezések között nem volt külön általános rész, a különös rész csak egy különálló, az egyes bűncselekményeket felsoroló fejezet volt. Az anyagi jogi részben a tervezet foglalkozott a proporionalitás elvével és a halálbüntetéssel is. Ez utóbbit csak bizonyos bűncselekményeknél, mint a felségsértésnél, a hűtlenségénél, a mérgezésnél engedte. A javaslat 54 ide vonatkozó szakaszából 18 foglalkozott a közbiztonságot veszélyeztető bűncselekményekkel, amelyeket négy csoportra osztott, és részletesen tárgyalt. Dogmatikai szempontból a legjobban kidolgozottak az emberi élet, a testi integritás és a becsület elleni cselekmények voltak.

Itt kell megemlíteni a gyermek megölésének kérdését, ami a 18. század közepétől Európában igen sokat vitatott kérdés volt. A gyermekgyilkosságok magas számának a megelőzése és a megakadályozása pedagógiai, jogi, társadalmi feladat volt. A törvényjavaslat megoldása, hogy kiemelte a rokongyilkosságok közül, és ugyanazzal a büntetéssel fenyegette, mint az emberölést, így lassan privilegizált bűncselekmény lett. A szabályozás akkoriban még a német példát követte.

Végül a monográfia harmadik része az 1848 előtti időszak dogmatikai fejlődésével foglalkozik. Kifejti, hogy az újkor időszakában lépésről lépésre dolgozták ki a büntetőjogi intézményeket, és átalakították a büntetőjog teljes struktúráját. Magyarországon a reformkorban (1790–1848) kezdődött meg a rendi alapokon nyugvó magyar társadalom jogi keretek közötti átalakítása.

A korabeli magyar jogi normarendszerben egyaránt megtalálhatóak voltak az idejétmúlt hazai és a külföldi források. A magyar büntetőjogi igazságszolgáltatás még az újkorban is a középkori minta szerint működött. A büntetőjog sem anyagi, sem eljárásjogi értelemben nem volt kodifikálva, így a jogegységesítés igénye legégetőbben a büntetőjog területén jelentkezett.

Az első igény a római és kánonjogi gondolkodásra épülő rendszerekben jelent meg, így a magyar jogfejlődés számára a német és osztrák minta jelentette a példaképet. A német büntetőjog jól rendszerezett, dogmatikailag és minden szempontból részletesen kidolgozott volt. Az osztrák *Ferdinanda* latin fordításban bekerült a *Corpus Iuris Hungaric*be, és 1844-ig hatályban volt. Az első magyar kodifikációs törekvések még az osztrák mintát vették alapul, de

az egész jogfejlődésre behatással volt a német jog is. Ezen minták között szerepel Feuerbach büntetőtörvénye 1813-ból, amely időpont egyben jelzi a büntetőjog fejlődésének jogállami, liberális korszakát. Gallus Alois Kleinschrod is kidolgozta büntetőjogi törvényjavaslatát, amelynek első részében bemutatta az anyagi jogot, annak általános és különös részét, majd a második részben az eljárásjogot.

Az 1795. évi javaslat három része az eljárásjogi, az anyagi jogi normákról, valamint a kihágásokról szóló fejezet volt. Ez a klasszifikáció tehát nem követte a német jogi gondolkodást. A bűncselekmények felosztásában a trichotóm módszert érvényesítette. A harmadik rész érdekessége elnevezésében állt. Egy ebbe a körbe tartozó cselekmény *delictum politicum*nak minősült. A hivatalos nyelv a latin volt, de nem volt ismert kifejezésük a kihágásra, ezért a kodifikátorok kreáltak egy új büntetőjogi fogalmat. Ezen rész szabályozása meglehetősen kazuisztikus volt, és a dogmatikai kapcsolatot sem dolgozták ki a büntett és a kihágás között.

Az 1843-as javaslat a dichotóm rendszer szerint készült, csak büntettet és kihágást ismert. A bíró a büntetés kiszabásánál széles mérlegelési jogkört kapott, mert csak egy generális maximumot határoztak meg, így, mondhatni, korlátlan enyhítési lehetőség állt az ítélező fórum rendelkezésére. Ez dogmatikájában és tartalmában európai színvonalú javaslat volt, amely megteremtette az alapokat egy modern polgári társadalom számára.

A könyv szisztematikus, rendszerezett, jól felépített struktúrája segíti az olvasót a tervezetek áttekintésében. A szerző a büntetőjogi javaslatokat kimerítően megvilágítja, foglalkozik azok létrejöttével, felépítésével és dogmatikájával. A részletes bemutatás lehetőséget ad arra, hogy azokat az olvasó is összevesse, és maga is következtetéseket vonjon le. Megismerhetjük a tervezetek közötti hasonlóságokat, különbségeket, választ kapunk arra is, milyen külföldi és egyéb hatások érték a kodifikációs folyamatot, vagy éppen milyen minta, modell alapján jártak el. Nemcsak anyagi jogi, hanem eljárásjogi, végrehajtási szinten is vizsgálódik a szerző, s emellett a tervezetek politikai, elméleti háttéréről is képet alkot.

Fontos kiemelni, hogy a tanulmányban részletezett, a kodifikációs törekvéseket bemutató tervezetek csak törvényjavaslatok voltak, nem váltak törvénnyé, de ezen tervezetek jobb megismerése érdekében függeléként megtaláljuk az eredeti szövegeket is. Az 1795. és 1830. évi latinul, az 1843. évi német nyelven olvasható. A tervezetek háttérét, a fogalmak megértését szolgálják továbbá a gyakran alkalmazott lábjegyzetek, amelyek segítséget nyújtanak a jogtörténetben járatlan olvasónak is. A könyv mindenki számára ajánlott, akit érdekel a reformkor, a kodifikációs törekvések folyamata, vagy egyszerűen a magyar jogtörténet. Akik pedig alaposabban elmerülnének a témában, ajánlott fellapozni a könyv végén található bőséges német, magyar, francia szakirodalmat, s szemezgetni a büntetőjog történetének legkiválóbb munkái között. Ezek sorát Balogh Elemér német nyelvű könyve is gazdagítja.

Somogyi Magdolna